
Zprávy

Škola v proměnách – zpráva z konference ČPdS

Dne 4. a 5. února 2009 pořádala Česká pedagogická společnost a Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně konferenci s názvem „Škola v proměnách“. Jejím cílem bylo mapovat problematiku vzdělávání ze tří úhlů (1) vzájemné vztahy učitele a žáka a rozdělení jejich rolí v procesu vzdělávání, (2) problémy obsahu vzdělávání, (3) sociální souvislosti školy.

V rámci hlavního jednání v plénu byly prezentovány tři referáty. Děkan pořádající fakulty prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc., rozebíral problematiku sdělování a sdílení (nejen) znalostí. Ukázal, že samotný pojem sdílení se začíná stále častěji objevovat zejména v ekonomii a v dalších oborech, kde se předpokládá týmová práce. Méně se již o něm diskutuje v pedagogice, ačkoliv v její teorii i praxi o týmovou součinnost jde (nebo by mělo jít). Prezentoval sdílení jako proces i vztah, z něhož mohou profitovat nejen žáci, ale i učitelé. V tomto procesu jde nejen o vzájemnou výměnu informací mezi nimi, ale především o „něco“, co je (jejich aktivity) spojuje (viz studie V. Švece v tomto čísle Pedagogické orientace).

Druhý z hlavních referátů přednesl prof. PhDr. Milan Pol, CSc., z Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Autor se zaměřoval na problematiku rozvoje školy jako instituce, organizace a pospolitosti a poukázal na význam jejího vedení, řízení a správy. Dále se věnoval některým významným procesům, které se nově či opětovně, ale s novou naléhavostí objevují jako výzva před školami a lidmi v nich působícími. Jednalo se o rozvoj mnohostranných procesů učení a spolupráce ve škole, o kultivování relativně komplexní dovednosti školy pracovat s daty, o zvládnání nových očekávání kladených na školu v souvislosti s nástupem konceptu (ideologie?) celoživotního učení, o otázky vnější podpory škol a některých trendů v přípravě vedoucích pracovníků škol apod. V závěru svého referátu autor poukázal na některé další významné oblasti činnosti škol, které se postupně objevují v našem prostředí, jako je například síťování škol.

Třetí referát přednesl doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed., z Centra pedagogického výzkumu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Autor rozebíral enkulturační funkci školy – upozorňoval, že škola je jedinou relativně systematizovanou formou seznamování členů společnosti s kulturními obsahy, které zde figurují v podobě učiva systematizovaného do vzdělávacích oblastí, oborů, předmětů,

průřezových témat apod. V příspěvku byla tematizována problematika vztahu mezi obory a školními vyučovacími předměty, rozebíraly se některé problémy kurikula, zejména problém (ne)korespondence mezi kurikulem projektovaným, realizovaným a dosahovaným. V závěru nechybělo zamýšlení nad možnými příčinami (ne)úspěchu českých žáků v mezinárodně srovnávacích studiích TIMSS a PISA (viz studie T. Janíka a J. Slavíka v tomto čísle Pedagogické orientace).

Po představení hlavních referátů následovalo jednání ve třech sekcích. **První sekce** nesla název **Učitel a žák** a moderovali ji Vlastimil Švec, Pavel Opatrný a Karla Hrbáčková. Do sekce bylo zařazeno celkem 26 příspěvků, na konferenci jich bylo prezentováno pouze 22, z toho 1 příspěvek v polštině, 5 ve slovenštině a 16 příspěvků v češtině. Jednání sekce bylo rozděleno do 4 bloků. Blok č. 1 se snažil přiblížit obecnější aspekty výchovy a vzdělávání. V souvislosti s probíhajícími proměnami českého vzdělávacího systému se především v oblasti výchovy oprávněně objevují požadavky na rozvoj morálních kompetencí žáků, např. s využitím výchovy k prosociálnosti, jejíž potřeba mimo jiné vyplývá z náplně průřezového tématu RVP *Osobnostní a sociální výchova*. Jako výchozí pro tuto oblast byly zmíněny a diskutovány odkazy pedagogické humanistické tradice a přínos děl významných pedagogů, jakými byly Janusz Korczak a Anton S. Makarenko. Příspěvky účastníků z praxe poukazyvaly na potřebu vytvářet ve školách podmínky k rozvíjení pozitivního vztahu žáků ke škole, k učení i budoucímu povolání. Blok č. 2 byl orientován na oblast osobnosti žáka a učitele a jejich vzájemné interakce v edukačním procesu. Kvalitní interakci a vzájemné vztahy mezi učitelem a žákem lze považovat za jednu ze stěžejních podmínek ovlivňujících účinnost procesů výchovy a vzdělávání s důrazem na aktivitu, samostatnost a tvořivost žáků. Zajímavé a podnětné byly informace z tzv. „neurodidaktiky“, a to ve spojitosti s příčinami a situacemi způsobujícími stres a strach žáka. Problémy práce s nadanými žáky na našich školách a jejich současné postavení včetně legislativního rámce přístupu učitele k těmto žákům, stejně jako otázky působit preventivně proti nežádoucímu jednání žáků základních a středních škol byly prezentovány v kontextu uplatňování možných a účinných pedagogických strategií. Blok č. 3 se týkal problematiky výzkumu činností učitelů a žáků různých stupňů a typů škol, včetně oborových specifik. Například výzkumy zaměřené na analýzu činností učitele a žáků (s využitím nových pozorovacích a analytických technik) mohou přispět k hlubšímu pochopení komunikace učitele se žáky. V tomto bloku se objevila stále diskutovaná problematika oborově-didaktické přípravy budoucích učitelů, a to s ohledem na rozdíly v kvalitě vzdělávání jednotlivých škol v regionální, národní i nadnárodní úrovni. Blok č. 4 uzavíral společné jednání v této sekci. Byl soustředěn na tematiku spojenou s osobností učitele. S dynamicky se měnícími požadavky na učitelskou profesi a na profesní kompetence učitele vzrůstá potřeba kvalitněji pracovat s kurikulem. Pozornost byla věnována nejen přípravě a činnosti učitelů na školách, ale i analýze profesních činností pedagogů ve výchovných ústavech. Opakovaně se v příspěvcích i diskusích objevovaly hlasy volající po užší a zejména kvalitnější spolupráci školy s rodinou.

Jednání v sekci Učitel a žák dospělo k následujícím závěrům. Na osobnost žáka,

kteřý je hlavním subjektem výchovně-vzdělávacího procesu bychom měli nahlížet především jako na „bytost“, která má svá práva, povinnosti a svoje představy o světě, který jí obklopuje. Proto je stále aktuální zkoumat žákovu pojetí učiva a zejména adekvátně reagovat na individuální představy žáků při vyučování. Proces poznávání a učení žáků je procesem konstruování a odkrývání nových poznatků. Jde v něm nejenom o regulaci učení žáků ze strany učitele, ale především o podporování autoregulace učení žáků, a to již v jejich mladším školním věku. Při tvorbě nových kurikulárních dokumentů (RVP, ŠVP apod.) je žádoucí ve větší míře než dosud promýšlet reálné možnosti rozvíjení osobnosti žáků. Rozvoj osobnostních kvalit žáků neovlivňují pouze jejich vrozené dispozice a vyučování, nýbrž také specifické kulturní prostředí, ze kterého žák pochází a je s ním spojen. Poznávání a rozvíjení osobnosti žáků zahrnuje mimo jiné odkrývání a podněcování jejich individuálních potencialit a možností. K rozvoji osobnosti přispívají především humanisticky orientované nedirektivní přístupy a postupy, které by měly být orientované na budoucnost. Výzkumné práce z oblasti pedagogiky a pedagogické psychologie velmi často poukazují na „mezeru“ mezi teorií a praxí. Ruzou mezeru (která zřejmě zcela nevymizí a je zákonitě spjata s uvedenými póly lidského poznávání a učení) je žádoucí zmenšovat, a to promyšleným kurikulem i vhodně volenými metodami výchovy a vzdělávání. Týká se to nejenom výuky žáků na školách, ale také vzdělávání budoucích učitelů. Stále větší výzkumnou pozornost vyžadují takové fenomény v učitelské profesi, jakými jsou stres a zátěž v práci učitele, burn-out syndrom, profesní motivace, rozvoj pedagogické kondice učitelů a další. V mnoha současných výzkumných pracích se objevují zajímavé a přínosné informace nejen z oblasti národních výzkumů, ale hlavně komparace a výsledky zahraničních výzkumných prací, kde je naznačeným problémům věnována mimořádná pozornost.

Druhá sekce nesla název **K problémům obsahu školního vzdělávání** a moderovali ji Tomáš Janík a Svatava Kašpárková. Do této sekce bylo přihlášeno 26 referátů, vystoupilo 20 referujících účastníků. V oblasti kurikula a mezinárodně srovnávacích výzkumů vystoupilo pět referujících, z toho tři referáty byly věnovány oblastem vzdělávání, podpoře zdraví a oborové didaktice cizích jazyků. Jeden z referátů byl věnován hodnotové dimenzi vzdělávání a výchově k ekologické odpovědnosti žáků, další referáty byly zaměřeny na inovativní didaktické přístupy ve výuce a na jednotlivé oblasti globální výchovy. Dva referáty byly věnovány mezinárodním výzkumům TIMSS a PISA. Z uvedených referátů vyplynuly velmi zajímavé a také zneklidňující informace o snižující se úrovni vědomostí a dovedností žáků ČR ve srovnávaných oblastech za určité časové období. V oblasti věnované učebnicím a učivu vystoupilo také pět referujících, z toho dva referáty byly věnovány využívání učebnic ve výuce a jejich vizuálním prvkům, dva referáty se orientovaly na problematiku využití multimediálních prvků ve výuce a jeden referát byl zaměřen na výuku o rodině. V oblasti věnované učivu a didaktickým postupům vystoupilo deset referujících. Referáty byly obsahově zaměřeny na přírodovědu ve slovenské primární škole, na využití paměťových institucí při poznávání regionu, didaktické využití map ve výuce na prvním stupni

ZŠ a výtvarnou výchovu jako prostředek osobnostního rozvoje dítěte. Další referáty pojednávaly o školních vzdělávacích programech, možnostech individualizace a diferenciacie vyučování v současné škole, o přínosu aktivizujících vyučovacích metod (např. didaktických her) a o specifických výukových formách. Práce v sekci probíhala ve velmi dobré pracovní atmosféře s bohatou a věcnou diskusí.

Třetí sekce nesla název **Sociální souvislosti současné školy** a moderovali ji Jiří Prokop a Jakub Hladík. Tato sekce se orientovala na sociální souvislosti školy, které lze chápat ve dvou rovinách. Užší vymezení se týká samotné instituce. Máme na mysli především vztahy mezi jednotlivými aktéry školního prostředí. Nejedná se ovšem pouze o vztah mezi učitelem a žáky, ale rovněž o vztahy v učitelském sboru a nemůžeme opomenout osobnost vedoucích pracovníků apod. Ostatně právě sociální vztahy jsou tím, co nejvíce ovlivňuje školní a třídní klima. Širšími sociálními souvislostmi jsou ty, které spojují školní prostředí se světem vně školy, tj. světem rodiny, světem ekonomickým, náboženským, světem zdraví, politickým aj. Do sekce pod výše uvedeným názvem se přihlásilo ke dni konání konference 27 účastníků. Čtyři přihlášení se omluvili z pracovních a zdravotních důvodů. Příspěvky měly různý charakter: od esejí přes případové studie až k výzkumným zprávám. Účastníci byli ze tří zemí středoevropského regionu. Mezi referujícími převažovali pracovníci univerzit, především těch pracovišť, která se zaměřují na přípravu budoucích učitelů. Rovněž byli zastoupeni pracovníci výzkumných ústavů, pedagogicko-psychologické poradny, a – což je chvályhodné – učitelé a pedagogové základního i středního školství. To znamená, že některé příspěvky akcentovaly praxi. Tematicky byla vystoupení v souladu s cílem konference a cíli jednání třetí sekce, některé navázaly rovněž na hlavní referáty v plénu. Podle obsahu lze příspěvky ozdělit do několika tematických okruhů s důrazem na problematiku: romské minority, klimatu školy a třídy, vztahu rodiny a školy, odborného školství a evropské dimenze, patologických jevů, multikulturality. Jednání probíhalo tak, že pokud byly některé příspěvky obsahově blízké, byly sdruženy do tematických bloků, aby se jejich autoři mohli doplňovat. Tato volba byla správná, protože v těchto případech docházelo k dlouhým a zajímavým diskusím. To neznamená, že by příspěvky, které z hlediska obsahu byly solitérními, nezbudili zájem účastníků sekce. Jako požadavek na školu a na učitele, aby vytvořili ze školy „společenství“, v podání Antonína Bůžka, nebo příspěvek o hodnotové orientaci občanů střední Evropy ve vztahu k preambuli ústavy Jany Kohnové. Mnohé příspěvky patřily rovněž do oblasti srovnávací pedagogiky, posledně zmiňované u Jany Kohnové nebo mezinárodní srovnání o školních uniformách Jiřího Prokopa. Jindy jsme mohli mezinárodně srovnávat při samotné práci sekce, např. v bloku věnovaném školnímu klimatu: např. sociální kompetence žáků v souvislosti s tvorbou klimatu třídy na Slovensku (Jana Hanuliaková), možnosti učitele při utváření školního klimatu v České republice (Elena Jirková) nebo sociální klima učitelského sboru Joanny Lukasik z Polska. Nechtěli bychom na tomto místě hodnotit jednotlivé příspěvky, čtenář sborníku z konference si jistě poradí. Za všechny zdařilé příspěvky můžeme zmínit alespoň jeden – od Jiřího Němce z bloku věnovaného minoritám ve škole, a to především z toho důvodu, že se pokusil o verifikaci ně-

kterých deficitních sociálních teorií 20. století v české populaci. Na závěr zmíníme některé připomínky, které by mohly zlepšit kvalitu jednání v sekcích. Pokud byly příspěvky o charakteru přehledových studií, nevzbuzovaly mnoho zájmu zúčastněných. Naproti tomu ta vystoupení, kde byl hned na začátku formulován jasný problém, hlavní teze, tj. záběr byl vzhledem k charakteru práce v sekcích zúžen – takto jasně a zřetelně vymezená témata pozornost vzbudila.

Na přípravě této zprávy z konference se podíleli všichni moderátoři sekcí, tedy Vlastimil Švec, Pavel Opatrný, Karla Hrbáčková, Tomáš Janík, Svatava Kašpárková, Jiří Prokop a Jakub Hladík.

Jednání na konferenci bude dokumentováno v připravovaném sborníku, který vzniká pod redakcí Jakuba Hladíka a Marty Rybičkové.

Vlastimil Švec a kol.

K významnému životnímu jubileu prof. PhDr. Bohumíra Blížkovského, CSc.

V květnu roku 2009 se významného životního jubilea dožívá profesor PhDr. Bohumír Blížkovský, CSc. Čtenáři Pedagogické orientace znají pana profesora především jako autora studií, publikací a učebních textů, které inicioval a psal v popřevratové době, kdy chyběla pedagogická literatura demokratického změření. Neméně záslužné bylo jeho úsilí o reformu našeho školství, zejména učitelského vzdělávání. Jeho angažované příspěvky k aktuální výchovně-vzdělávací problematice i nadále publikuje také v Pedagogické orientaci, kterou před mnoha let uváděl do života.

Profesor Blížkovský se narodil 25. 5. 1929 v Ivančicích. V roce 1947 absolvoval Amerlingův mužský učitelský ústav v Praze. V roce 1951 vystudoval Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (učitelství historie, geografie a občanské výchovy) a v roce 1957 ukončil studium na Vysoké škole pedagogické v Praze (obory pedagogika, psychologie a logika). Kandidátskou disertační práci obhájil roku 1963, v roce 1966 se stal doktorem filozofie, v roce 1968 se habilitoval. Následně se aktivně podílel na demokratických a pedagogických reformách a odsoudil sovětskou okupaci Československa. V roce 1970 byl propuštěn z tehdejší Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Po patnáctileté exkomunikaci se v roce 1990 stal vedoucím katedry pedagogiky na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.

Publikační aktivity jubilanta zahrnují více než čtyři stovky odborných titulů. Mimo jiné několik významných monografií. Za nejvýznamnější je možné považovat monografii „Systémová pedagogika“ (1992, 2. doplněné vydání 1997). Aktuálně se prof. Blížkovský věnuje zejména rozvíjení odkazu T. G. Masaryka. Dokladem je mimo jiné sborník „Živé hodnoty Masarykova Československa“ (2009), jehož je spolueditorem.

Prof. Blížkovský neustále usiluje o kultivaci a rozvoj pedagogického myšlení –

organizoval semináře a konference o problematice učitelské profese, předsedal odborným komisím i občanským iniciativám (vedoucí celostátní komise pro reformu československého školství, expert pro vědu v Parlamentu ČR, člen GA AV ČR aj.). V letech 1990–1994 byl předsedou České pedagogické společnosti. Byl členem redakčních rad časopisů *Pedagogika*, *Pedagogická orientace* a *Pedagogická revue*. Za svou dlouholetou vědeckou činnost se stal držitelem mnoha ocenění (např. stříbrné medaile UK v Bratislavě za rozvoj učitelského vzdělávání a medaile J. A. Komenského od vlády ČSFR).

Přejeme panu profesorovi Blížkovskému hodně zdraví, štěstí a pohody v soukromém i vědeckém životě.

Redakce Pedagogické orientace

Mezinárodní pracovní seminář Učitel a nadaný žák

Na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně se dne 20. listopadu 2008 konal již druhý ročník řady mezinárodních pracovních seminářů zaměřených na práci s nadanými a mimořádně nadanými žáky, tentokrát s názvem *Učitel a nadaný žák*. Tato akce navázala na pilotní ročník semináře, který pod názvem *Dimenze pedagogické práce s nadanými žáky* proběhl na Pedagogické fakultě MU 15. listopadu 2007. Obě setkání se uskutečnila v rámci participace na Výzkumném záměru (MSM 0021622443) *Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*, jehož řešitelkou je prof. PhDr. Marie Vítková, CSc. Cílem semináře bylo seznámit akademickou obec, zástupce škol, pedagogicko-psychologických poraden i širší veřejnost s dosavadními výsledky, kterých dosáhli účastníci semináře při jejich práci s nadanými žáky, a podělit se o vzájemné zkušenosti a dojmy ze setkávání s nadanými žáky a případně navázat nové pracovní vztahy.

V dopoledním plénu vystoupila mezi jinými PhDr. Eva Vondráková, zakladatelka Společnosti pro talent a nadání. V odpolední části semináře vystoupili zahraniční hosté z Polska, přínosným účastníkem byl také přírodovědně nadaný čínský student českého gymnázia Liu Jia Jun. Ten posluchače zaujal zejména srovnáním pedagogických přístupů k výuce nadaných žáků v Číně a v České republice. Všechny přednesené příspěvky budou dostupné ve sborníku, který připravujeme v elektronické podobě. Předpokládáme také vydání monografií v českém a anglickém jazyce. Za přínosný výstup akce považujeme také zahájení jednání o zřízení fakultní školy, která se zaměřuje na rozvoj nadání a nadaných žáků.

Pracovní seminář hodnotili účastníci velmi pozitivně. Již nyní připravujeme na listopad 2009 další akci s názvem *Nadaní žáci – výzva pro učitele*. Domníváme se, že budovat tradici těchto setkání je pro zainteresované akademické pracovníky, pedagogy a psychology v terénu i pro veřejnost skutečně důležité, protože talent

a nadání dětí jsou bezesporu jedním z nejvýznamnějších atributů, které může společnost mít.

Jana Škrabánková

Jiří Haškovec pětadesátiletý

Dne 12. května 2009 se dožívá 85 let pan PaedDr. Jiří Haškovec

Je to člověk v kruzích několika pedagogických generací známý svou neutuchající aktivitou, která je pro mladší ročníky pedagogů příkladná a inspirativní. S panem doktorem Jiřím Haškovcem se znám osobně od devadesátých let, též skrze jeho přítele docenta Libora Pechu, jehož žákem jsem byl na olomoucké filozofické fakultě. Vážím si toho, že jubilantovi mohu tykat, a to i v souvislosti s otázkami, které jsem panu dr. Jiřímu Haškovi pro tento medailonek položil.

Co bys nám o svém dětství, které je spojeno s místem Tvého narození, s počátečními školními lety a mládím řekl?

Narodil jsem se v malé vesničce Dobříni asi 2 km vzdálené od Roudnice na břehu Labe. Z tohoto období si pamatuji bohužel velmi málo konkrétních zážitků, ale zůstal ve mně pocit šťastného a svobodného prožití mých dětských let jako vesnického kluka spolu s matkou a babičkou. Do školy jsem začal chodit v září 1930 v Brně. Do Brna jsme se s maminkou přestěhovali do připraveného bytu v nově postaveném domě pro státní zaměstnance, který dostal tatínek jako profesor francouzského jazyka a literatury na nově založené Masarykově univerzitě. Všechno se zdálo být krásné, ale v květnu mi náhle zemřela maminka. Zůstali jsme sami. Táta se mi kromě práce plně věnoval. Každou neděli, pokud to dovolilo počasí, jsme chodili do přírody. Na prázdniny jsme jezdili do Bechyně, kde jsme v tátově rodném domku měli svůj pokoj. Jeho sestra, teta Berta, žijící ve vedlejším domku, mi v mnohém nahrazovala maminku. Celkem spokojený život trval do Vánoc 1935, kdy táta v necelých 60 letech zemřel. Tím se zhroutil celý můj dosavadní svět. Brněnský byt byl zlikvidován a já byl přestěhován do Prahy do domu svého strýce Ladislava, kde žili moji o více než 20 let starší dva bratrance s rodinami. Můj bratranec Vladimír, čerstvý novomanžel, se stal mým poručníkem. Byl jsem ubytován v samostatné podkrovní mansardě, a tak byl i nebyl součástí strýcovy rodiny. Postupně jsem si začal vytvářet vztahy ve zcela novém prostředí. Přítelem mého poručníka byl malostranský knihkupec Karel Šváb. Přátelil jsem se s jeho synem Ludvíkem. Spolu s ním jsem vstoupil do 2. oddílu Svazu junáků skautů Praha, vedeného Jaroslavem Foglarem. S tímto oddílem jsem prožil tři letní tábory a jako herec vystupoval v Komorním divadle M. Melanové ve Foglarově hře „Tábor ve Sluneční zátocě“. Asi rok jsem pískal na klarinet ve šramlu vedeném Jarmilem Burghauserem. Tím má činnost v oddíle skončila. V září 1936 jsem byl zapsán do sekundy Akademického gymnázia. Přátelsky jsem byl přijat dr. Karlem Březinou, našim dějepiscem, který má na svědomí mou lásku k dě-

jinám. Profesor J. Mattausch probudil můj zájem o anorganickou chemii tak, že jsem se stal v tomto oboru primusem třídy. Všichni jsme milovali zeměpisce a biologa dr. Josefa Kunskeho pro jeho lidský vztah k nám. S profesory jazyků jsem měl potíže. Dávali mi najevo, že mě v Brně nic nenaučili, a tím rostl můj odpor k jazykům. Ve svém volnu jsem hodně četl a poslouchal ranní zprávy. Do svého nočního stolku jsem si zabudoval krystalku, později jsem si podle plánu postavil jednolampovku. Seznamoval jsem se s hrami V+W a písněmi J. Ježka, sbíral texty i desky. Noty písní jsem fotograficky rozmnožoval a zájemcům prodával. S kamarády jsem často, zejména o prázdninách, jezdil na kole a občas navštěvoval své příbuzné. Protože můj poručník Vladimír za okupace vstoupil do ilegální buňky KSČ, předal poručnictví svému bratru Ladislavovi. Na žádost Ladislava mě poručenský soud v roce 1943 v 19 letech zplnoletil. V tomto roce jsem také odmaturoval. Po maturitě jsem byl totálně nasazen jako pomocný dělník do firmy Havelka a Mész, po třech měsících do ČKD Libeň. Tam jsem zůstal až do března 1945, do zničení závodu leteckým bombardováním. Mé dětství a mládí bylo plné prudkých a nečekaných zvratů, ale přesto se mi podařilo najít svou dobrou cestu.

Jak ses vůbec dostal k pedagogice? Kdo nebo co Tě ke studiu pedagogiky přivedlo? Máš vysokoškolské vzdělání a akademický titul, na které vysoké škole a jaké studijní obory jsi vystudoval?

Tato otázka mně umožňuje odpovědět dvěma způsoby a sám nejsem schopen posoudit, který je ten správný. Za prvé, táta byl profesorem a dle úsudku jeho bývalých studentů, se kterými jsem se kdy setkal, profesorem s velmi dobrým lidským vztahem k žákům, kteří ho měli rádi. Dědeček z matčiny strany Jan Vařeka, klasický filolog, skončil jako ředitel gymnázia v Truhlářské ulici v Praze se zvláště dobrým vztahem k lidem. Takže první výklad je dědičnost. Někdy během roku 1943 se na mě obrátil ing. Bořivoj Rafl, jestli bych nepřevzal vedení jeho 10. junáckého oddílu skrytého v dorostu KČT v Praze XV. To byl klub vodních turistů, kteří již tehdy sjížděli naše toky. Vedení jsem mu slíbil asi i proto, že to bylo proti okupantům – ti Junák rozpustili. Vést oddíl jsem začal schůzkou 9. ledna 1944. Na léto jsme si naplánovali tábor, na který jsem věnoval celou svou dovolenou (tj. 6 dní a 2 neděle). Tento náhodný slib a činnost, která byla jeho důsledkem, mě vedla k tomu, že jsem se na letní semestr 1945 zapsal na Filozofickou fakultu UK s nadějí, že se tam naučím, jak pracovat s dětmi. Byl jsem však zklamán. Tak jsem se na podzim 1946 zapsal na, tehdy právě prof. Chlupem otevřenou, Pedagogickou fakultu UK. Na ní jsem v létě 1947 složil státní zkoušku pro učitelství na školách národních. Protože jsem se chtěl věnovat otázkám výchovy hlouběji, zůstal jsem na oboru lidovýchovy. Vůbec jsem nemohl tušit, co to dá Chlupovi za námahu prosadit možnost, aby pedagogické fakulty měly právo udělovat doktoráty, které do té doby měly v oboru pedagogiky jen fakulty filozofické. Po splnění základní vojenské služby jsem na jaře 1953 obhájil dizertační práci a byl profesorem Chlupem jako promotorem promován doktorem pedagogiky. Zkušenosti a vědomosti jsem ovšem, jak to v tomto oboru bývá, získával až dalším studiem a praktickým vyučováním. Mé studium podpořil můj přítel

Vláda Medonos, když mi věnoval 1. vydání knihy *Začínáme žít*, což je první český překlad dvou prvních knih Pedagogické poemy A. S. Makarenka. Knihu jsem zhlhl a nadchla mě pro vychovatelství. Porovnával jsem si s ní své vychovatelské zkušenosti. To už jsem pak dělal celý život. Na podzim 1956 jsem se přihlásil k ministerské zkoušce, která opravňovala k vyučování na školách zvláštních. Po písemné práci a vykonání zkoušky jsem mohl od roku 1957 kvalifikovaně vést Dětský domov se zvýšenou výchovnou péčí v Horním Maršově, který jsem dle rozhodnutí rady NVP založil a vedl v letech 1957–1961. Zvláště tam jsem nabýval nebo si ověřoval své zkušenosti a poznatky.

Odborně a erudovaně se zabýváš osobnostmi, jejich pedagogickým dílem a odkazem, zejména A. S. Makarenka a Janusze Korczaka. To bylo a stále je spojeno s mnoha aktivitami, které jsou vzhledem k Tvému věku obdivuhodné. Čím Tě oba fascinují a proč ten neutuchající zájem o ně ještě dnes?

Jak už je patrné z předchozí odpovědi, začínal jsem s Makarenkem především proto, že byl přeložen do češtiny, a protože jsem dost dobře spíš zprvu vycítil než pochopil způsob jeho pedagogického myšlení a cítění, které mně plně vyhovovalo. Maje za sebou zkušenosti z vedení oddílu a před očima vzory svého otce a dědečka a nadšen četbou Pedagogické poemy, pustil jsem se spolu se sborem mladých vychovatelů a učitelů, při tom tvořivě využívaje zkušeností a poznatků z četby, do budování domova. Lidský poměr k dětem i spolupracovníkům byl pro mě něčím naprosto přirozeným. Žili, jedli jsme i spali s dětmi. Těžko mohu pochopit lidi, kteří vedou domov a chodí tam jako do zaměstnání. Zaváděli jsme v domově podobné systémy, jaké jsme našli u Makarenka. Makarenka jsme brali jako živou vodu a jediný možný způsob vychovatelského myšlení a techniky v protikladu k neživé a dogmatické pedagogice I. A. Kairova. Takže Antona jsem bral tak, jak jsem ho poznal a pochopil z četby Pedagogické poemy i s dodatky a dalšími díly, jejichž český překlad byl pořízen podle prvního ruského vydání Spisů neboli Sedmitomníka. V češtině žádný jiný překlad dosud neexistuje. Nový materiál o Makarenkovi je Pechova Krutá poema, takže studovat dnes Makarenka v České republice předpokládá umět rusky a německy, a to z mladé generace pedagogů málokdo umí. Dlouho mi trvalo, než jsem pochopil, že G. Hillig a Lvovský profesor Naumenko mají svým zaměřením na textologii a vyhledáváním zamlčených textů pravdu. Jen tak bylo možno si udělat pravdivou představu o Makarenkově pochopení výchovy, jejíž shodu nebo míru ovlivnění instrumentalistickou nebo pragmatickou filozofií J. Deweye by měli ruští makarenkologové dnes hledat a najít. Skutečné stopy vlivů jsou určitě dnes důkladně zaseté. Připočteme-li k tomuto pojetí výchovy kritický, věcný a lidskou důstojnost plně respektující Korczakův pohled na dítě a výchovu, máme tím otevřenu cestu k empirické pedagogice. Rád budu pro zájemce konkrétnější. Makarenkovo pojetí výchovy: celé prostředí vychovává, pořádek, režim, krása, ovzduší, prostě vše, „ve výchově není maličkostí“. V domově platilo: všichni pracovníci domova jsou vychovatelé. Dewey: s kritikou herbartovského výchovného vzdělávání je spojeno jeho pojetí, že „dítě aktivně vrůstá do životního prostředí“. K tomu Korczakův pedagogický

pohled, vyvíjí-li se dítě zdravě podle míry a váhy, jsou to základní ukazatele zdravého vývoje. Makarenko: skutečná, opravdová výchova je cosi jemnějšího, obtížněji postižitelného, je třeba vytvořit vědeckou metodu pedagogického výzkumu, za předmět pedagogického výzkumu musí být pokládán pedagogický (výchovný) fakt (jev) nikoli dítě. Následovaly Antonovy pokusy o sledování výchovných jevů. Korczak: o lékařské diagnostice a nutnosti vytvořit podobnou pedagogickou diagnostiku, jak psát zápisy o provedených vychovatelských zásazích (operacích) a jejich výsledcích. K tomu je třeba se zbavit představy o výchově jen jako o činnosti vychovatele, ale pochopit ji jako soubor všech vlivů prostřední působících na dítě, které je aktivně reflektuje. Myslím, že vychovatelské zásahy do procesu výchovy bychom souhrnně měli nazývat vychovatelstvím, abychom si je jako Anton nepletli s výchovou. Všichni tito tři autoři, Dewey, Korczak a Makarenko zůstali v naší pedagogice nedoceněni, a jsou proto dosud nečerpanou studnicí pedagogického poznání a moudrosti. Brzy jsem pochopil, že v obdivu k Makarenkovi nejsem sám, a tak jsme vytvořili výchovnou skupinu ČsPdS pod vedením prof. F. Kozla, kde se shromáždili první makarenkovští nadšenci mé generace Jirka Lukš, Jirka Pelikán, Karel Solar, Libor Pecha, Vláda Grulich a další. Z ní jsem nakonec ale zůstal sám. Najde se někdo mladší, kdo bude pokračovat v začatém díle?

Jsi člověk mnoha zájmů. Rádi bychom se Tě zeptali, čemu se mimo svou odbornost věnuješ?

Myslím, že mě tou otázkou trochu přeceňuješ. Od mých 20 let, kdy jsem se rozhodl, byla mým zájmem dětská organizace a výchovná práce v ní. Pokud to šlo, rád jsem s dětmi nebo přáteli dělal vodní nebo námořní turistiku. K tomu účelu jsme si s partou postavili plachetnici, která nejenže obeplula Evropu, ale Atlantik a Tichý oceán. Také rád plavu, potápím se se šnorchem a lyžuju. Teď se to znovu učím.

Co bys chtěl ještě dodat, aniž jsme se Tě na to výslovně ptali?

Nakonec jsem si nechal dvě perličky. Jako ředitel dětského domova se zvýšenou péčí jsem nebyl placen za onu výchovnou péči, ale jako ředitel školy, a ředitele výchovného zařízení jsem měl jako melouch na vedlejšák. Snad to platí dodnes.

Jako pedagog jsem byl dvakrát vyloučen z Pedagogické společnosti (pražským a pak i celostátním výborem), ten druhý se mně pak omluvil a přijal mě zpět. Vyloučen jsem byl jen proto, že jsem se s mnoha jinými pokusil, aby z pionýrské organizace byla organizace opravdu dětská. Tak jsem se dostal na seznam „podezřelých“ živilů, kteří mají být v akci „Norbert“ zatčeni.

S veškerou úctou k jubilantovi otázky s jeho souhlasem formuloval a položil

Antonín Bůžek

Výzva pro autory

k předkládání abstraktů článků do monotematického čísla časopisu *Pedagogická orientace* č. 2/2010

Téma: Problémy a nálezy českého pedagogického výzkumu v mezinárodním kontextu

Monotematické číslo je připravováno v návaznosti na 17. výroční konferenci České asociace pedagogického výzkumu. Jeho cílem je prostřednictvím jednotlivých studií, kterou mohou být založeny na rozpracovaných verzích konferenčních příspěvků, analyzovat současný stav a perspektivy českého pedagogického výzkumu v rámci zvoleného tématu s akcentem na mezinárodní kontext. Předpokládá se, že ve studiích budou tematizovány problémové okruhy, např.:

- Český pedagogický výzkum a jeho vstupy do mezinárodního kontextu.
- Nálezy pedagogického výzkumu ve světle mezinárodních výzkumů.
- Příležitosti pro český pedagogický výzkum.
- Klíčové problémy a rizika pedagogického výzkumu a jejich řešení.
- Český pedagogický výzkum v kontextu Metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje.

Časová rozvaha:

- Abstrakty v rozsahu asi 2 normované strany zasílejte do 15. 9. 2009 na adresu tjanik@ped.muni.cz.
- Abstrakty budou posouzeny garanty čísla do 30. 9. 2009, kdy zájemci obdrží vyrozumění o dalším postupu.
- Termín pro odevzdání studií vybraných autorů je stanoven na 30. 11. 2009.
- Následně studie projdou standardním recenzním řízením – recenzní posudky budou autorům průběžně zasílány spolu s žádostí o provedení úprav do 31. 1. 2010.
- V průběhu února až dubna 2010 bude číslo redakčně zpracováno a předáno do tisku.
- Číslo vyjde v průběhu letních prázdnin 2010.

Garanty čísla jsou doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., a doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.

Redakce